

УДК 930(061)

Н. М. Кушлакова

*Західнодонбаський інститут Міжрегіональної академії
управління персоналом (м. Павлоград)*

**ИНЖЕНЕРНОЕ СПИВТОВАРИСТВО КАТЕРИНОСЛАВЩИНИ:
ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА (1914 р.)**

Висвітлено соціально-політичну ситуацію в Російській імперії напередодні сторіччя з дня народження Т. Г. Шевченка. Розглянуто громадські науково-технічні об'єднання м. Катеринослава на початку ХХ ст. Досліджено діяльність інженерного співтовариства Катеринослави по вшануванню пам'яті Великого Кобзаря.

Ключові слова: науково-технічні товариства, громадські об'єднання, Катеринославе відділення Імператорського Російського технічного товариства, Товариський гурток інженерів Катеринославе району.

Н. Н. Кушлакова

*Западнодонбасский институт Межрегиональной академии
управления персоналом (г. Павлоград)*

**ИНЖЕНЕРНОЕ ОБЩЕСТВО ЕКАТЕРИНОСЛАВЩИНЫ:
ЧЕСТВОВАНИЕ ПАМЯТИ Т. Г. ШЕВЧЕНКО (1914 г.)**

Освещена социальное-политическая ситуация в Российской империи накануне столетия со дня рождения Т. Г. Шевченко. Рассмотрены общественные научно-технические объединения г. Екатеринослава в начале ХХ ст. Исследована деятельность инженерного сообщества Екатеринослави по чествованию памяти Великого Кобзаря.

Ключевые слова: научно-технические общества, общественные объединения, Екатеринославе отделение Императорского Русского технического общества, Товарищеский кружок инженеров Екатеринославе района.

N. M. Kushlakova

*West Donbass institute of Interregional academy
of human resource management (Pavlograd)*

**ENGINEERING SOCIETY OF EKATERINOSLAVSHCHINA:
CELEBRATION OF MEMORY OF T. G. SHEVCHENKO (1914)**

In 1914 there was 100 anniversary of T. Shevchenko birth. In the Russian empire they started preparation to the momentous date in advance. In 1904 at Kyiv authorities created the committee on building the monument of T. Shevchenko in Kyiv, and in 1906, from the greatest permission, they began

collecting donations. In different corners of the state municipal justices, zemstvo boards and rural communities prepared to the celebration of centenary Shevchenko anniversary. Revolutionary events in 1905 resulted in liberalization of domestic policy in the state. The tsar's «Manifest on October 17» declared liberties which mostly the right-wing forces: in the regions with different nationalities there were created monarchist, nationalistic groupments that provoked against the expected Shevchenko anniversary. Anatolii Ivanovich Savenko was one of the basic ideologists of Russian nationalism and Ruthenian identity in Ukraine, he became the most active head of anti-Ukrainian movement. He was a public and political figure, publicist of the beginning the XXth century. Therefore in January 1914 the Secretary of the Interior Mykola Maklakov signed a circular that forbade «Public celebrations in honour of ukrainian writer Taras Shevchenko» in all empire provinces. Despite ministerial circulars, on February 25 and further days there were held everywhere the mass meeting and manifestations, hundreds of resolutions, dead-offices and others. Katerynoslav became probably the only city in Ukraine where mass triumphs passed on occasion of the poet anniversary.

A festive evening dedicated to Shevchenko birthday passed on February 25, 1914 in Katerynoslav English Club. The representatives of different communities, committees, societies, groups, educational establishments took part in this occasion. Katerinoslav representatives of technical intelligentsia did not remain aside as well: Katerynoslav Department of Emperor's Russian Technical Society, Companionable group of Katerynoslav engineers, Surveyors Society of Russia south, Engineers Society (Ekaterinoslav Mining Graduate School) and other. Investigating the history of creation and activity of the indicated scientific technical associations, there were found interesting facts in relation to the celebration of 100 anniversary of T. Shevchenko in Katerinoslav.

Key words: scientific technical society, public associations, Yekaterinoslav Department of Imperial Russian Technical Society, Katerynoslav engineers group.

У березні поточного року вітчизняна й уся світова громадськість святкували 200-ту річницю з дня народження видатного українського поета Тараса Григоровича Шевченка. Його ідеї національної єдності та ідентичності в сучасних соціально-політичних умовах залишаються як ніколи актуальними.

Дослідженню творчості Шевченка, його особистому життю та громадській діяльності присвячено навіть за останні десятиліття велику кількість наукових праць. Зрозуміло, що постать Великого Кобзаря привертає до себе увагу не одного покоління творчої інтелігенції. Предметом нашого дослідження стала діяльність інженерного співтовариства Катеринославщини по вшануванню пам'яті Великого Кобзаря.

У процесі написання даної статті ми мали на меті висвітлити соціально-політичну ситуацію в Російській імперії напередодні сто-

річчя з дня народження Т. Г. Шевченка та діяльність громадських науково-технічних об'єднань Катеринослава на початку ХХ ст. й дослідити їх діяльність в означених умовах.

У 1914 р. виповнилося сто років з дня народження Т. Шевченка. Підготовка до знаменної дати в Російській імперії почалася завчасно. Ще в 1904 р. при Київській міській думі був створений комітет із спорудження пам'ятника Т. Шевченкові в Києві, а в 1906-му, з найвищого дозволу, почався збір пожертвувань.

У різних куточках держави до святкування столітнього ювілею Т. Шевченка готувалися міські управи, земські збори й сільські громади. Міські думи Одеси, Харкова, Миколаєва, Катеринослава, Варшави, Гродно, Умані, Ромен, Прилук розробляли низку заходів із вшановування пам'яті Великого Кобзаря.

Революційні події 1905 р. привели до лібералізації внутрішньої політики в державі. Царський «Маніфест 17 жовтня» декларував вольності, якими найбільшою мірою скористалися украї праві сили: в регіонах зі змішаним населенням створювалися монархічні, націоналістичні, чорносотенні угруповання, які спровокували хвилю виступів проти очікуваного ювілею Т. Г. Шевченка. Одним з основних ідеологів російського націоналізму й малоросійської ідентичності в Україні та найактивнішим очільником антиукраїнського руху став Анатолій Іванович Савенко – громадський та політичний діяч, публіцист початку ХХ ст. [5].

А. І. Савенко в період 1908–1918 рр. був головою Київського клубу російських націоналістів (ККРН), серед головних завдань якого було вирішення так званого «українського питання». Члени ККРН вважали, що діяльність «свідомих українців» становить серйозну загрозу єдності Російської імперії [4]. На загальних зборах членів 8 березня (23 лютого) 1911 р. голова клубу оприлюднив доповідь «*Певец самостийной Украины*», в якій виступив з різкою критикою творчості Шевченка й закликав широку громадськість утриматись від святкування ювілею поета, тому що «*в творчестве Шевченко могут быть найдены такие элементы, которые не позволяют с уважением относиться к этому поэту*» [5].

Виступаючи офіційним представником клубу, А. І. Савенко опублікував низку антиукраїнських статей, в яких стверджував, що вшановування пам'яті Шевченка, цього «*политического агитатора, заключало бы в себе состав преступления — восхваление преступлений и, стало быть, составляло бы деяние уголовно наказуемое*....

Общее собрание членов клуба националистов считает необходимым предостеречь русское общество, что ... чествования памяти Шевченко, чествует последнего не как поэта, а исключительно как

политического деятеля, яростного врага единой, неделимой России. Из Шевченковских торжеств будет сделана попытка демонстративного роста украинского сепаратизма с целью показать, что все население Малороссии уже проникнуто стремлением к осуществлению идеалов Шевченко, т. е. к отторжению от Российской Империи всей Малороссии, которая по планам Шевченко должна иметь «самостийное существование» [3].

У відповідь на подібні виступи в січні 1914 р. міністр внутрішніх справ Микола Маклаков підписав циркуляр, що забороняв по усіх губерніях імперії публічні вшанування пам'яті Тараса Шевченка. Щодо означеного документу газета «Подільнин» від 30.01.1914 р. повідомляє, що циркуляр забороняв *«публичные чествования малороссийского писателя Тараса Шевченко, наименование его именем учебных заведений, улиц, назначение стипендий, сбор пожертвованных на фонд имени Шевченко и всякие общественные собрания по поводу юбилея... Покорнейше прошу вас не допускать к распространению тенденциозной украинской литературы, юбилейной литературы среди учащихся, также вообще каких-либо отступлений от обычного хода будничной работы в день Шевченковского юбилея во вверенной вам школе» [3].*

До міністерського указу приєднався й Святейший Синод, що заборонив служити в церквах 10 березня (25 лютого) панахиди «по рабові Божому Тарасу», хоча сама молитва покликана упокоїти душі, передусім, грішників і злочинців.

Заборона святкування річниці з дня народження Тараса Шевченка порушувала не лише моральні, а й юридичні закони. Зазначимо, що законодавство того часу не дозволяло міністру внутрішніх справ скасовувати будь-які рішення органів самоврядування. Опротестовувати рішення міської думи міг у виняткових випадках тільки губернатор, але ніяк не міністр. Тому й не дивно, що таке грубе ігнорування прав органів самоврядування викликало вибух обурення в широких верствах населення [3].

Усупереч міністерським циркулярам, 10 березня (25 лютого) і подальші дні всюди ознаменувалися мітингами і маніфестаціями, соціальними резолюціями, панахидами й т. ін.

До речі, місто Катеринослав стало чи не єдиним у тодішній Україні, де пройшли масові урочистості з нагоди ювілею поета. До цієї події було приурочено видання повної збірки творів Т. Г. Шевченка з портретом і біографією поета, а також 50 ілюстраціями (друкарня «Катеринослав» Л. М. Ротенберга, 1914 р.). Відкриття Катеринославської картинної галереї (теперішній Дніпропетровський художній музей – один з найстаріших в Україні) навесні 1914 р. було також присвячено пам'ятній даті – 100-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка. Перша експозиція Катеринославської картинної галереї була роз-

ташована в Потьомкінському палаці, де було представлено 64 твори російських і українських художників.

Святковий вечір, присвячений 100-річчю з дня народження Шевченка, пройшов 25 лютого 1914 року в Катеринославському Англійському клубі (нині – Будинок офіцерів і Український театр ім. Шевченка). На сцені виступали з доповідями представники різних громад, комітетів, товариств, гуртків, навчальних закладів. Не залишились осторонь й представники технічної інтелігенції Катеринослава. Станом на 1914 рік у Катеринославі успішно працювали Катеринославське відділення Імператорського Російського технічного товариства (КВ ІРТТ, 1892 р.), Товариський гурток інженерів Катеринославського району (ТГ ІКр, 1909 р.), Товариство маркшейдерів півдня Росії (ТМІПР, 1913), Товариство інженерів, що закінчили КВГУ (ТІ КВГУ, 1911) та ін.

Досліджуючи історію створення та діяльності вказаних науково-технічних об'єднань, було віднайдено цікаві факти щодо святкування 100-річчя Т. Г. Шевченка в Катеринославі. Так, на засіданні загальних зборів Катеринославського відділення ІРТТ 20 лютого 1914 р. головою КВ ІРТТ О. І. Сергієнко було порушено питання участі відділення у святкуваннях з приводу ювілею Т. Г. Шевченка та асигнування коштів на ці заходи. Загальну думку щодо означеного питання висловив гірничий інженер, професор П. Г. Рубін, зазначивши, що Катеринославське відділення *«не должно пройти мимо такого общественного явления, каким является юбилей Т. Г. Шевченко»* [1], тим більше, що Товариський гурток інженерів Катеринославського району (ТГ ІКр) вже проводить підготовчу роботу й пропонує два варіанти участі у святкових заходах: пам'ятний вінок або вітальна адреса. До речі, відомий металург П. Г. Рубін і голова КВ ІРТТ О. І. Сергієнко були також і членами ТГ ІКр. Зважаючи на напружену політичну ситуацію в країні, член товариства І. І. Тихонов (член ТГ ІКр) зауважив, щоб вітальна адреса не містила «політичних тенденцій». Окрім того, за пропозицією П. Г. Рубіна до фонду Шевченківського комітету було асигновано 25 крб [2].

Товариський гурток інженерів Катеринославського району готувався до ювілейних свят заздалегідь, виділивши з бюджету суму у розмірі 46 крб. 50 коп. Протягом 1913 р. було зібрано й відправлено до фонду Шевченківського комітету кошти в сумі 35 крб. на пам'ятник Великому Кобзарю, спорудження якого планувалось на Думській площі м. Києва. До речі, на конкурс було представлено десять проєктів пам'ятника Шевченкові. Безпосередню участь у ювілейних святах від імені ТГ ІКр брали П. Г. Рубін (голова), О. М. Горохов (товариш голови) й І. М. Труба (член Комітету з організації шевченківських

свят). Означена делегація від імені Товариського гуртка інженерів поклала вінок й зачитала вітальну адресу такого змісту:

«Товарищеский Кружок Инженеров Екатеринославского района, присоединяясь к чествованию местным обществом великого народного поэта, приносит ему свою дань глубокого уважения, как певцу высоких гражданских идеалов, как светлой личности, осуществлявшей в жизни безупречное, беззаветное служение этим идеалам, и в то же время как плодотворному деятелю искусства, талантливейшему пионеру русской художественной графюры.

*«Без малодушной укоризны
Пройти мытарства трудной жизни,
Измерять пропасти страстей,
Понять на деле жизнь людей,
Прочесть все черные страницы,
Все беззаконные дела. . .
И сохранить полет орла*

И сердце чистой голубицы!» – вот поистине дивный образ человека, – образ чествоемого ныне народного поэта, сумевшего на языке крепостного права, не только заклеймить позорное насилие человека над человеком, но и поведать такие высокие идеалы гуманности и человеческого братства, которые еще для многих поколений будут служить путеводной звездой в стремлении к общечеловеческому благу.

В ряду славных деятелей, не устававших со времен Радищева возвышать благородный протест против крепостной неволи, голос Шевченка был особенно сильным, особенно убежденным, ибо вышедшаго из глубоких недр народных, его – по меткому выражению историка, – сам народ избрал, чтобы поведать миру о его страданиях: своим мощным словом поэт порвал завесу, скрывавшую внутреннюю жизнь народа от взоров образованного общества, и дал потрясающие образы социальной неправды и зла.

Этому гению народному, внесшему драгоценный вклад в общечеловеческую сокровищницу духа, мы пришли поклониться в торжественный день чествования его великой и светлой памяти» [1, с. 5–6].

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що Катеринослав став практично єдиним містом в Україні, де пройшли масові урочисті заходи з нагоди 100-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка. Активну участь в означених урочистостях брали представники інженерного співтовариства Катеринослава: Катеринославське відділення Імператорсько-

го Російського технічного товариства, Товариський гурток інженерів Катеринославського району та ін.

Бібліографічні посилання

1. Годовой отчет о деятельности Товарищеского кружка инженеров Екатеринославской губернии за 1913–1914 гг. / с приложением. – Екатеринослав, 1914.

2. Журнал общих собраний. Екатеринославское отделение ИРТО. – 20 февраля 1914 г.

3. Запрещенный Шевченко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dv-gazeta.info/old/4/zapreshennyj-shevchenko>.

4. Киевский клуб русских националистов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/>.

5. Савенко Анатолий Иванович [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/>

Надійшла до редколегії 05.05.2014

УДК 94 (477)«1914/1917»

А. О. Манько

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ДІЯЛЬНІСТЬ ЗЕМСТВ КАТЕРИНОСЛАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Розглянуто діяльність органів місцевого самоврядування щодо задоволення потреб армії та цивільного населення в роки Першої світової війни.

Ключові слова: біженці, управа.

А. А. Манько

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЗЕМСТВ ЕКАТЕРИНОСЛАВСКОЙ ГУБЕРНИИ В ГОДЫ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

Рассмотрена деятельность органов местного самоуправления относительно обеспечения нужд армии и гражданского населения в годы Первой мировой войны.

Ключевые слова: беженцы, управа.